

Fabrice de Bassecourt (1578–1650)

Priester en dominee

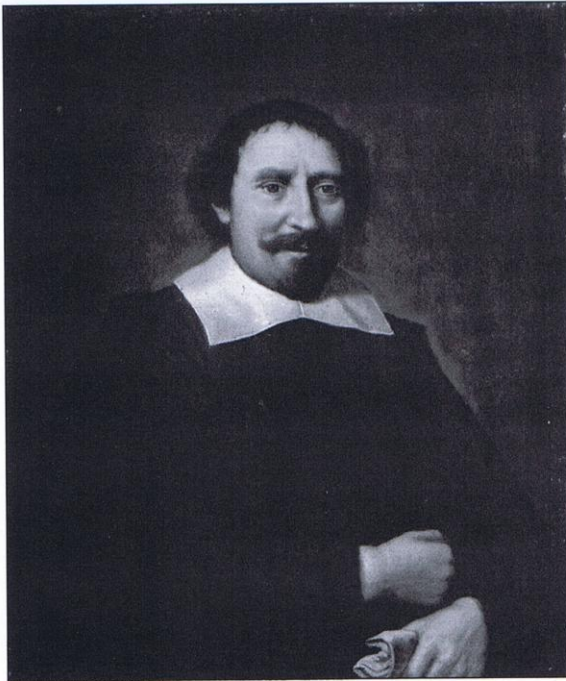
Dit artikel vormt de kern van een in het najaar te verschijnen biografie, waarin de belevenissen van de hoofdpersoon worden beschreven in de context van kerk-historische ontwikkelingen in de Zuidelijke Nederlanden, Frankrijk, Duitsland en de Republiek, culminerend in de richtingenstrijd tijdens het Twaalfjarig Bestand.

Herkomst, studie en priesterschap

Fabrice de Bassecourt is geboren in Bergen (*Mons*) als derde zoon van het echtpaar Jehan de Bassecourt, dijkgraaf in Henegouwen, en Jacqueline de Soudan. Hij ontvangt het doopsel in de Domstiftskerk op 21 september 1578. Zijn beschermheilige is St.-Fabricianus, een 4^e eeuwse martelaar in de Romeinse provincie Hispania.

Spaansgezind is de familie zeker. Oom Pierre de Bassecourt, heer van Farillon en St.Fleury, brengt het tot luitenant-generaal in dienst van Karel V en Filips II. Twee neven uit Atrecht worden in de Spaanse adelstand verheven om hun militaire prestaties bij de herovering van Bergen. In Hongarije vecht een Bassecourt in Habsburgse dienst tegen de Turken. Een neef sneuvelt in 1585 als Spaans ritmeester bij de verdediging van de *estacade flottante* (Schelde-afsluiting) tegen de laatste uitval van de ingesloten Antwerpenaren. Fabrice is dan nog een schooljongen in het veilige Bergen. Zijn levensloop zal anders gaan dan verwacht mag worden.

Fabrice de Bassecourt schrijft zich op jonge leeftijd in bij de universiteit van Leuven. Vader is overleden en Fabrice is moeders oogappel en trots. Hij volgt het curriculum van de zeven vrije kunsten, met bijzondere aandacht voor *grammatica*, *dialectica* en *rhetorica*, als vooropleiding voor *theologia*. In januari 1600, de eerste maand van de nieuwe eeuw, studeert hij af. *Fabricius Bassus Curtius artium magister et sacrae theologiae baccalaureus* wordt priester gewijd in het diocees van Kamerijk. Hij mag preken aan het hof van de aartshertogen Albrecht en Isabella, eerder landvoogden en nu vorsten in de Habsburgse Nederlanden na de dood van Isabella's vader koning Filips II. Een grote eer voor zo'n jonge geestelijke, maar zijn komst naar het Brusselse hof wekt afgunst in kerkelijke kringen. Hij wordt beticht van ketterij om een preek over Mattheus 16:18 (aanwijzing van Petrus als hoeksteen der Kerk). Bassecourt heeft daarbij Augustinus geciteerd, met een exegese die wordt opgevat als kritiek op het pausdom. De jezuiten doen aangifte bij de kardinaal-aartsbischop van Mechelen. Fabrice wordt veroordeeld in een inquisitieproces. Het vonnis luidt: verbeurdverklaring van zijn aardse goederen en verbanning uit de Nederlanden.

Portret van Fabrice de Bassecourt, pasteur de l'Eglise Wallonne d'Amsterdam (1578-1650), geschilderd door Jan Victor (1620-1676?)

Frankrijk

Fabrice moet helemaal opnieuw beginnen, ver weg in Frankrijk, als pastoor in Orléans. In die stad komt hij gereformeerden tegen, Huguenoten, tot dusver voor hem een onbekende soort. Hij verdiept zich in calvinistische literatuur en woont, in vermomming, een gereformeerde kerkdienst bij die hij als een openbaring ervaart. In stilte bekeert de pastoor zich tot de leer van Calvijn. Ondertussen blijft hij de mis bedienen al gelooft hij niet meer in de transsubstantiatie. Huguenoten in Bretagne laten het nieuwtje uitlekken. Fabrice verbreekt het stilzwijgen en publiceert in 1602 "de redenen die hem bewogen hebben de roomse religie te verlaten om de waarheid van het evangelie te omarmen".

De pastoor is inmiddels gehuwd met zekere Jehanne de Meulen. Het jonge paar verheugt zich op het kindje dat zich aankondigt, maar hun geluk is van korte duur. Jehanne sterft in het kraambed, het kind is niet levensvatbaar. Verdrietig verlaat Fabrice zijn Kerk, letterlijk en figuurlijk, en vertrekt naar het zuiden om

"daer op te scherpen de goede beginselen der Religie die hij hadde". De nieuwe protestantse universiteit in Montauban is zijn eerste reisdoel. Onderweg ontmoet Fabrice een *cordelier* (franciscaner) die zich bekend maakt als lector aan een klooster in Toulouse. De monnik stelt voor een beleefdheidsbezoek te brengen aan de aartsbisschop van Aix-en-Provence. De aartsbisschop spreekt de ex-pastoor vaderlijk toe nadat deze zijn zondige hart heeft uitgestort. In tranen gaat Fabrice op de knieën. Hij biecht en krijgt absolutie. In overleg met Mechelen en Kamerijk mag de boeteling terugkeren naar de Nederlanden.

Promotie, vlucht en bekering

In Bergen bezoekt hij zijn moeder. Zij smeekt hem zijn studie voort te zetten. Fabrice schrijft zich in bij de academie van Dowai (*Douai*), in de rechten en de letteren. Na een semester verhuist hij naar Leuven voor een doctoraalstudie. Op 9 mei 1603 promoveert de dan 24-jarige theoloog met attestatie door de aartsbisschop van Kamerijk. Enigszins overmoedig vertoont Fabrice zich weer in Brussel. Hoewel zijn terugkeer tot de Moederkerk wordt gewantwoord, ontvangt het aartshertogelijke paar hem met open armen en mag hij weer preken in de hofkapel.

Fabrice krijgt ruzie met zijn familie omdat hij zijn erfdeel opeist, ondanks het kerkrechtelijke vonnis dat zijn aanspraak hierop ongeldig heeft gemaakt. Zelfs claimt hij uit vaders nalatenschap bepaalde heerlijke rechten, die aan zijn jongste broer zijn toebedeeld, ook al zal een priester die niet kunnen uitoefenen. Dit was niet onopgemerkt gebleven bij zijn oude belagers, de jezuiten. De grond wordt hem te heet onder de voeten en hij vlucht naar de vestingstad Sedan, een bolwerk van de Huguenoten aan de Franse kant van de grens.

Fabrice schrijft zich in bij de nieuwe protestantse universiteit van Sedan. Om toegelaten te worden, maakt Bassecourt zijn afzwering van de roomse religie bekend. Aanvankelijk mag hij hiermee volstaan, maar zijn professoren eisen méér: de student bevestigt in 1605 zijn bekering tot de reformatie. Zijn terugval naar het katholicisme, *à mon vomissement* (om zelf van te kotsen), was te wijten aan wereldse verlokkingen. Tegen zijn geweten in had hij

"toegegeven aan het gezeur en de obsessies van zijn moeder". Deze opmerking maakt de breuk met zijn familie definitief.

Pas in 1606 doet hij belijdenis. Op 30 juli 1607 studeert Fabrice voor de tweede maal af. Hij mag zich al doctor noemen van de katholieke Leuvense universiteit (al zal hij dat nog maar één keer in zijn leven doen!), maar nu ook *licentiatus* in de protestantse godgeleerdheid. Daarnaast kan hij bogen op attestaties van de academie van Dowaaï.

De respectabele – maar totaal berooide – jonge geleerde gaat op vrijersvoeten. Hij loopt een blauwtje bij de zuster van (de latere Parijse theoloog) Charles Drélincourt. Het lukt hem beroepen te worden naar Metz, maar de spoeling is dun want er staan al vier gereformeerde predikanten. Daarom krijgt hij opdracht 'de ware religie' te verbreiden in het Lotharingse achterland aan de Saar.

Dienaar van het Woord

Ds. Fabrice de Bassecourt wordt 10 oktober 1607 als waarnemend predikant aangesteld in Rauwiller (*Rouville*) in het Saarland. Een maand of wat later staat hij ook op de kansel in Goerlingen (*Guerlin*) en Kerprich (*Guerpry*). De Franse synode, het *Colloquium*, bevestigt Bassecourt in zijn ambt met instemming van alle gezinshoofden in de drie dorpen.

Ludwig von Nassau-Saarbrücken, landheer in deze gebieden, eist het vertrek van de nieuwe gereformeerde predikant op grond van het *cuius regio eius religio*. Hij had al eens zijn rentmeester met twee gewapende landknechten op de Franse kerkjes afgestuurd om ze te bewegen een lutherse predikant te accepteren, maar het *Colloquium* is hem vóór geweest. Bassecourt weet graaf Ludwig te bepraten. "God, door Zijn genade, heeft ervoor gezorgd dat die dorpen op deze manier in vrede en rust blijven" noteert de predikant.

Bassecourt wordt uitgenodigd voor een theologisch debat in Metz met de rooms-katholieke doctor Valladier van de Sorbonne. Later volgt een debat met de secretaris van de rooms-katholieke bisschop van Metz, ten huize van de – lutherse – president van het gerechtshof. In 1610 sticht Bassecourt een Franse kerk in Ludweiler (*Loudviller*), een nieuw gebouwd dorp in het Warndt Wald.

Fabrice sticht niet alleen een kerk, maar ook een gezin. Eind 1609 huwt hij de jonge weduwe Sara d'Oriet. Op 9 oktober 1610 wordt hun eerste kind geboren, Jean, vernoemd naar zijn grootvader de Henegouwse dijkgraaf. In 1612 volgt een meisje; het sterft kort na de geboorte. Na vijf jaar heeft Fabrice het wel gezien in deze dorpjes. Hij krijgt in maart 1613 toestemming van de classis *Badevillers* (Bettwiller) om te vertrekken naar Keulen. Sara en Fabrice laten hun zoontje achter in een internaat te Metz, waar Jean later zal gaan studeren en het tot apotheker brengt.

Nieuw leven

Zonder formeel beroepen te zijn, leidt Bassecourt in Keulen zondagmiddagdiensten voor geïmmigreerde Walen en Hugenoten, in de gastvrije lutherse kerk. De rooms-katholieke aartsbisschop verbiedt deze calvinistische erediensten, ook al valt de Rijksstad Keulen buiten zijn wereldlijke jurisdictie. Bassecourt laat zich niet intimideren en sticht in Mülheim, de Rijnbrug over, de eerste openbare *église francoyse* in het Keulse keurvorstendom. Tot grote blijdschap van het echtpaar wordt op 22 november 1613 hun tweede zoon geboren. Nicolas wordt op 6 december door papa gedoopt, in het zojuist opgeleverde kerkje.

Mülheim wordt verwoest tijdens één van de vele gewapende conflicten die voorafgaan aan de Dertigjarige Oorlog. Het Franse kerkje ligt in puin. Sara ontkomt met Nicolas op schoot in de overvolle Frankfurter postkoets richting Kleef. Haar echtgenoot verblijft daar al, als waarnemend predikant voor de Frans-talige vluchtelingen. Hij wordt eind 1613 in zijn ambt bevestigd. De bekende en gevierde Haagse dominee Johannes Wtenbogaert komt een weekje naar Kleef voor een serie theologische debatten. De Hagenaar houdt er kennelijk geen goede herinnering aan over. De beoogtrant van zijn Kleefse ambtgenoot acht hij 'gheheel charlatans ofte monnicks'.

Bassecourt krijgt een eervolle maar gevaarlijke bijbaan: Johann Sigismund von Hohenzollern, markgraaf van Brandenburg, neemt hem in dienst als veldpredikant. De markgraaf strijdt met zijn collega-keurvorst de graaf van Pfalz-Neuburg en de keurvorst van Saksen om de erfopvolging in de vacant ge-

worden hertogdommen Kleef, Berg en Gulik. De drie achterneven zijn luthers, maar Brandenburg bekeert zich tot de leer van Calvin. Pfalz-Neuburg wordt katholiek om de dochter van de Beierse vorst te trouwen. Zo wordt Beieren erbij betrokken, het epicentrum van de Contrareformatie. Het opvolgingsconflict ont-aardt in een niets-ontziende godsdienstoorlog. De keizer interveniëert op uiterst gewelddadige wijze, met Spanje als bondgenoot. De Republiek schiet Brandenburg te hulp en verbindt zich met Frankrijk tegen Spanje en de keizer. Prins Maurits riskeert het Twaalfjarig Bestand en valt met een troepenmacht van 9.000 man de Spaanse veldheer Spinola aan, in het niemandsland over de grens.

Wtenbogaert is hofpredikant van Prins Maurits en vergezelt de prins op diens veldtocht. In de vlakte voor Roermond preken Bassecourt en Wtenbogaert in een drietalige openluchtdienst voor de Brandenburgse/Staatse krijgsmacht en Hugenootse soldaten van het Franse leger. Bassecourt ergert zich aan Wtenbogaerts interpretatie van de leer van Calvin. Ten overstaan van de verbaasde ambassadeurs van Frankrijk en Engeland ontbrandt een heftig theologisch dispuut. Deze scène wordt herhaald in het legerkamp van de markgraaf bij het beleg van de stad Rees.

Bassecourts herderlijke optreden op het slagveld dwingt echter respect af. Met veronachtzaming van eigen ontberingen verleent hij geestelijke bijstand aan gewonden en stervenden, zonder onderscheid naar geloof of militaire rang.

Eerste reis naar Holland

Na de Vrede van Xanten, eind 1614, benoemt Johann Sigismund zijn veldprediker tot hofpredikant. De markgraaf heeft hem nodig voor de versterking van het calvinisme in de machtsgebieden van het huis Hohenzollern. De leer van Calvin is beter bestand tegen de kracht van de Contrareformatie dan de leer van Luther. Bassecourt publiceert een reeks theologische werken in het Latijn, gericht tegen de jezuïten, de pauselijke voorhoede in de geloofsstrijd. De repliek wacht Bassecourt niet af, omdat ontwikkelingen in Holland zijn aandacht vergen. Vanuit Kleef publiceert Bassecourt een antwoord op drie vragen die Grotius stelt in diens "Resolutie tot de Vreede der Kercken".

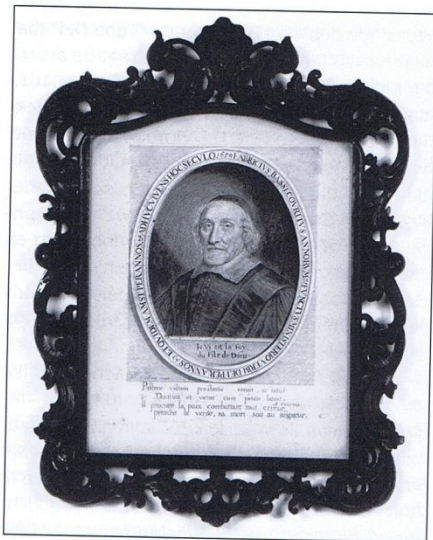
Het vijfde deel van Bassecourts "Tuba Dei" (ba-zuin Gods) tegen de jezuïten, draagt de auteur op aan Prins Maurits. Bassecourt reist in 1615 naar Den Haag om de stadhouder het boekwerk aan te bieden. Hij wordt hartelijk ontvangen door de Waalse gemeente, die kerkt in de hofkapel van de prins en diens stiefmoeder Louise de Coligny, prinses-weduwe van Oranje. Bij die gelegenheid hebben Wtenbogaert en Bassecourt elkaar "als broeders en troue dienaeren Godts begroet". Trouwe dienaren Gods zullen zij blijven, maar hun broederschap blijkt een illusie.

Na zijn audiëntie aan het stadhouderlijke hof reist Bassecourt naar Amsterdam, op uitnodiging van de Waalse kerk. Zijn preek aldaar maakt kennelijk indruk want het *consistoire* vraagt hem ééns per twee maanden over te komen voor preekbeurten. Hij bedankt echter voor de eer, met verwijzing naar de kritiek die de Amsterdamse predikant Simon Goulart heeft geuit op Bassecourts beantwoording van Grotius' politieke statement.

Afscheid van Kleef

Het Amsterdamse *consistoire* besluit in 1616 dat de onrechtzinnige ds. Goulart moet vertrekken. "Dertien jaar heeft hij zich getrouw gekwet van zijn taak, tot stichting van de gehele *troupeau*. Maar toen is hem overkomen om [...] enkele punten te onderwijzen die heden ten dage controversiëel zijn". Hij zal een getuigenschrift meekrijgen en zijn jaarwedde. Goulart tekent bezwaar aan. Hangende het bezwaar is er formeel geen vacature. Dan wordt de oude dominee De la Vigne met emeritaat gestuurd, onder dankzegging voor zijn pioniersarbeid tijdens de eerste decennia van de Waalse gemeente. Bassecourt aanvaardt het nu op hem uitgebrachte beroep, maar vraagt uitstel. Goularts bezwaar is inmiddels afgewezen en de Amsterdamse vroedschap bekrachtigt het ontslag. Het duurt tot april 1617 eer Bassecourt zich kan losmaken van zijn Kleefse verplichtingen.

Op 9 mei gaat de nieuwe ambtsdrager vóór in de stampvolle Amsterdamse Walenkerk. De gewezen priester en rondtrekkende dominee bezet nu, 38 jaar oud, de prestigieuze preekstoel van de grootste Waalse gemeente van het land. Amsterdam heeft dit doorgedrukt on-

Portret van Fabrice de Bassecourt, met tekst naar aanleiding van zijn overlijden, vervaardigd door Wallerand Vaillant (1623-1677).

danks hevige oppositie in de Waalse synode. De Amsterdamse ouderlingen hadden Bassecourts antecedenten nagetrokken in Metz, met uitstekende referenties als resultaat. Vanuit Parijs kwamen eveneens positieve geluiden. De tegenstanders, verbolgen over Goularts ontslag, hadden daar echter óók hun licht opgestoken. Zelfs in Orléans hadden zij navraag gedaan, de stad waar Bassecourt ooit de "paepsche mis" had bediend. Ze kregen allerlei roddels te horen, die in een nogal insinuerende aanklacht werden verwoord. Bassecourt zou attestaties hebben vervalst en leugenachtige verklaringen hebben afgelegd. De aanklacht wordt ongegrond verklaard, waarna de synode in 1618 het beroep op de Kleefse predikant goedkeurt met terugwerkende kracht.

Contraremonstrant

Als geen ander kent Bassecourt de werken van Augustinus. Op grond daarvan kiest hij voor de leer van Gomar en verwerpt hij die van wijlen Arminius. *Élection éternelle et ses dépendances* heet het boek dat Bassecourt in 1618 publiceert tegen "degenen die men vandaag den dag remonstranten noemt" en "de auteur van het korte tractaat over de genade

Gods jegens de mensen". Bedoelde auteur is eerdergenoemde Simon Goulart, die in 1616 een *Brief traité de la grâce de Dieu* heeft gepubliceerd. De Utrechtse (Nederduitse) predikant Jacobus Taurinus neemt aanstoot aan Bassecourts fabel over remonstrantse dominees die een uitstapje maken naar Antwerpen en daar gefêteerd worden door de jezuiten. Wtenbogaert waarschuwt in de Waalse synode tegen de Amsterdamse nieuwkomer en krijgt bijval van Charles de Nielles (Carolus Niellius jr.), predikant van de Utrechtse Walenkerk die op zijn beurt bevriend is met Taurinus. De synode wil een onderzoek naar de rechtzinnigheid van Wtenbogaert *pour luy taxer de mensongeries et de fraude*, schrijft Bassecourt. De synode draagt het onderzoek op aan een commissie bestaande uit ds. Jeremie des Pours van Midelburg en ... Fabrice de Bassecourt. De uitkomst laat zich raden.

Nielles en Bassecourt krijgen een berisping van de synode wegens hun te felle woordenstrijd, die de pers heeft gehaald; de Waalse kerken vrezen reputatieschade. Nielles opponeert, waarna de toegang tot de synodes hem wordt ontzegd. Bassecourt pakt het anders aan: het Amsterdamse *consistoire* dient een bezwaarschrift in, waarop de secretaris van de synode laat weten dat de berisping niet zo bedoeld was.

Theologie en politiek

De Engelse ambassadeur houdt een redevoering in de Staten Generaal. Tegen de zin van raadpensionaris Oldenbarnevelt dringt de diplomaat aan op een algemene gereformeerde synode naar Engels voorbeeld om een eind te maken aan de godsdiensttwist. Deze brengt immers het bestaan van de Republiek in gevaar en daarmee het evenwicht in Europa. Taurinus schrijft anoniem – misschien met Hugo de Groot als ghostwriter – een pamflet getiteld "Weeghschael om te overweghen de oratie van Ambassadeur Dudley Carleton in de Staten Generael [...]". Het pamflet stelt de onhebbelijkheid van de buitenlandse inmening aan de kaak, in samenhang met inhoudelijke kritiek. Het wordt – eveneens anoniem – vertaald naar het Frans; de vertaling wordt internationaal verspreid. *King James* is woedend en laat zijn ambassadeur beklag doen bij

stadhouder Prins Maurits, die Wtenbogaert en Grotius aan een verhoor onderwerpt. Zij ontkennen betrokkenheid.

Bassecourt leest de Franse vertaling, herkent het Henegouwse idioom van Charles de Nielles en ontmaskert vertaler en auteur. Bassecourt publiceert meteen zijn *Anti-fausse Balance* (Tegen de vervalste weegschaal). Er ontstaat een hernieuwde pamflettenstrijd tussen Nielles en Bassecourt, bijgestaan door respectievelijk Taurinus en professor Jacobus Trigland, een Leuvense studievriend van Bassecourt en evenals deze een bekeerling tot de Reformatie.

De afloop is bekend: de algemene synode komt er, in Dordrecht, van 3 november 1618 tot 9 mei 1619. De remonstrantse predikanten moeten het veld ruimen. Taurinus sterft in ballingschap te Antwerpen. Op zijn sterfbed erkent hij zijn auteurschap van de 'Weeghschael', maar houdt hij Grotius uit de wind. De Waalse synodes nemen de algemene besluiten van de Dordtse Synode over, maar beslissen zelfstandig over het lot van hun predikanten. Nielles wordt in augustus 1619 uit het ambt onttrokken. Goulart volgt in september van dat jaar. Wtenbogaert – als laatste – in 1620. De Nederduitse synode was daarin voorgegaan door Wtenbogaert al twee jaar eerder te 'deporteren' waarna hij was vertrokken naar Antwerpen. Nielles duikt onder. Goulart vlucht naar Frankrijk en eindigt in Sleeswijk Holstein.

Epiloog

Fabrice de Bassecourt onthoudt zich voortaan van politieke inmenging op nationaal niveau, maar in zijn stad blijft hij waken voor rechtzinnigheid en christelijk bestuur. De Amsterdamse magistraten zal hij vanaf de preekstoel diverse malen op hun plichten wijzen. Het echtpaar Fabrice en Sara de Bassecourt-d'Oriët krijgt in totaal 10 kinderen. Minstens twee zoons zullen in Leiden theologie studeren, één vertrekt naar Indië en laat niets meer van zich horen.

In 1648 sticht Bassecourt vanuit Amsterdam de Waalse kerk in Naarden. De ingebruikneming van de verbouwde kloosterkapel in 1650 maakt hij niet meer mee. Vier maanden voor zijn dood krijgt Bassecourt verlof als *honorarius* zijn ambtsuitoefening te beëindigen. Hij overlijdt op 29 april 1650, 71 jaar oud. De

stervende predikant heeft de rooms-katholieke pastoor laten komen en heeft de sacramenten der zieken ontvangen, wordt in de stad gevlusterd. Het *consistoire* weerlegt deze geruchten met een in druk verspreide verklaring. Fabrice de Bassecourt ligt begraven in zijn kerk aan het Walenpleintje te Amsterdam. Sara overleeft haar man vijf jaar en wordt in zijn graf bijgezet.

R.I.P.

De met dubbele aanhalingstekens gemarkeerde citaten in het artikel zijn historische of recente vertalingen uit het Frans of het Latijn; onvertaalde Franse of Latijnse termen en citaten zijn in het artikel cursief gezet. Nederlandse citaten staan tussen enkele aanhalingstekens. Publicaties door priester-dominee Fabrice de (la) Bassecour(t) zijn in het onderstaande -niet limitatieve- bronnenoverzicht gemarkeerd: FdB.

Bronnenoverzicht:

Centraal Bureau voor Genealogie, DVD Familie-archief De Bassecourt/van Caen/Caan/van Neck/de la Bassecour Caan, *handgeschreven notities, genealogische staten*.

Idem CBG, DVD Nicolas de la Bassecourt,

Memorie mij belangende in't Particulier, handschrift (Vlissingen/Amsterdam 1638-1677) na de dood van de auteur voortgezet door Fabrice de la Bassecour jr. en nakomelingen (Kampen/Utrecht/Den Haag 1677- 1743).

Rénier Chalon, *Quelques recherches sur la famille de Bassecourt et sur le poète Claude de Bassecourt; Fabrice de la Bassecourt, Pasteur de l'Église Wallonne d'Amsterdam* (Brussel 1857).

Molhuysen en Blok, met medewerking van tal van geleerden, *Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek*, Tweede deel, (Leiden 1912).

C.J. Welcker, *Eenige bijzonderheden betreffende de Waalsche predikanten de la Bassecour*, Vereeniging ter Beoefening van het Overijsselsch Regt en Geschiedenis (Kampen/Zwolle 1922)

FdB, *Declaration de Fabrice de Bassecovrt de la ville de Monts en Hainault, cy-devant Prestre et Curé de la Paroisse de Saint-Germain à Orléans, & Bachelier formé en Theologie de l'Église Romaine, par laquelle il expose les raisons qui l'ont meu a quitter la Religion Romaine pour embrasser la vérité de Euangile* [...], (Saumur 1602).

FdB, (afzwering van het katholicisme) pour s'y faire admettre aux propositions en l'Université (Sedan 1605?) geciteerd in: FdB, *Apologie de Fabrice de la Bassecourt, A l'encontre de deux libelles diffamatoires* [...] Avec une demande aux remonstrans, Touchant leur sentiment en la doctrine du franc arbitre [...], (Amsterdam 1618).

David Pareus, *Irenicum sive De Unione et Synodo Evangelicorum Concilianda Liber Votivus, Paci Ecclesiae & desiderijs pacificorum* [...] (Heidelberg/Frankfort 1614).

FdB, *Legatus pacis pro legitimo haerede ducatum Juliae, Cliviae, Montium* (Kleef 1614).

FdB, *Integra et perfecta REFUTATIO* [...] *Iacobi Reihing Iesuitae* [...] (Arnhem 1616).

FdB, *TUBA DEI QUINTA hoc est, Refutatio Fundamenti Neūburgi Quinti & Sexti. Additio-numque Iacobi Reihing Iesuitae, pro ut ipsius Libro continentur* [...] (Arnhem 1615).

FdB, *Response à quelques demandes sur le concept ou project, servant pour advis aux présentes difficultez* (Kleef 1615) = commentaar op Grotius' *Decretum* [...] *pro pace Ecclesiarum* (1614), de Latijnse versie van diens *Resolutie tot de Vrede der Kercken*.

FdB in vertaling Triglandius (Jacob Trig-

land), *Antwoorde op dry vraghen* [...] (Amsterdam 1615).

Johannes Wtenbogaert, *Verdedighing van de Resolutie totten vrede der kercken* (1615).

Simon Goulart jr., *Brief traité de la grâce de de Dieu* [...] (Amsterdam 1616).

Simon Goulart jr., *Examen des opinions de Fabr. Bassecovrt* [...] (Amsterdam 1616).

FdB, *Élection éternelle et ses dépendances* [...] (Amsterdam 1617).

Anoniem (= Charles de Nielles, Carolus Niellius jr.), *Tableau de la bonne foi et sincérité de M. Fabrice de la Bassecovrt* [...] (Utrecht 1618).

FdB, *Réponse à un faiseur de faux tableaux* [...], (Amsterdam 1618), pamflet gericht tegen Charles de Nielles als reactie op diens *Tableau*.

Anoniem "un amateur de vérité et de paix" (= Niëllius jr.) *Vérification de la bonne foy de M. Fabrice de Bassecourt* [...] *Par cy devant deux fois Prebtre de la Papauté. & maintenant un tres-digne promoteur du schisme & de sédition, es Églises en l'Estat de ce pays* [...] (Utrecht 1618).

Anoniem (FdB in vertaling?), *Voorslach van middelen dienende tot de vereenighinge van de seer ellendelijck ghescheurde kercken deser vereenichte Nederlanden* (Amsterdam 1628).

P. van Rooden, *Het beleid van de Waalse synode tijdens de remonstrantse twisten*, Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis, (1982) nr.62 pp.180-200.

FdB, *Presché au renouvellement des Magistrats de la ville d'Amsterdam le 21er Janv. 1629* (Amsterdam 1629)

FdB, *Sermons de piété pour reveiller l'âme a son salut* (Amsterdam 1629)

FdB, geciteerd in advertentie (Men vintse te koop tot Amsterdam in de Sant-straet) *Testament ou dernieres paroles de Fabrice de la Bassecour, Se preparant à la Mort, en la crainte de Dieu, & devant sa face en bonne Conscience* [...] (Amsterdam 1650).